

Kardos Ferenc

A monumentális alkotások zalai tudósa

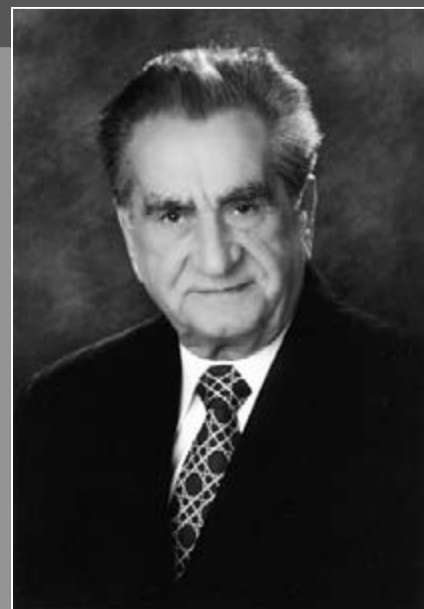
In memoriam dr. Ördög Ferenc 1933-2015

Ördög Ferenc, a kiváló nyelvész és pedagógus, a Tolna megyei Gyulajon született, 1933. április 15-én, és itt, Zalában, Nagykanizsán hunyt el, 2015. december 28-án, jószerivel munka közben. 2016 elejére egy általa szerkesztett, Markó Imre Lehel válogatott tanulmányait tartalmazó kötet bemutatását, és a Pannon Tükörbe szánt névtani dolgozat megjelentetését terveztük közösen, Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című kötete személynév-mutatójának – hosszú ideje húzódó – befejezése mellett. Ezzel szemben 2016. január 7-án csendesen elbúcsúztattuk, tisztelegve életműve előtt, s félve: ki fogja folytatni e nagy munkákat?

A Pannon Tükör olyan olvasói számára, akik még nem ismerik a Csúry Bálint-, Paizs Dezső-emlékérmet, és a Zala megyei Príma-díjat is kiérdemlő Ördög Ferenc kiemelkedő munkásságát, elsősorban a Zalához kötődő tudományos tevékenységét és annak jelentősebb eredményeit szeretném bemutatni. Ehhez alapvetően két életrajzi összefoglalásra támaszkodom: az első, a 75 éves tudóst köszöntő, nagyon alapos összefoglaló, Hajdú Mihályé, s a *Válogatott tanulmányok* (Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2008.) elején található; a második, a 80. születési évforduló alkalmából, a Magyar Nyelvőr ünnepi számában (2013./3.) olvasható, Farkas Tamás tollából.

A Gyulajról induló ifjú, szülei korai elvesztése után, előbb Kaposvárott – ahol nagynénjénél lakott –, majd Dombóváron tanult. Utóbbi városban a kiváló stíliszta és irodalomtörténész, volt Eötvös-kollégista, Péczely László tanította, az ő közvetítésével ismerkedett meg személyesen Kodály Zoltánnal is, akinek inspirációjára még közelebb került a magyar népdalokhoz, népköltészethez, népnyelvhez. 1952-ben a Szegedi Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos hallgatója lett, itteni tanárai közül elsősorban Mészöly Gedeon, Nyíri Antal, Rácz Endre voltak rá nagy hatással. A nyelvtörténész Mészöly Gedeon, a korai nyelvemlékek tartalmas elemzésével, sok mai magyar nyelvészben keltett életre szóló érdeklődést a nyelvtörténet iránt. Hozzá hasonlóan, kiválóan meg tudta nyerni hallgatóit a dialektológia kutatásának Nyíri Antal, s Ördög Ferenc otthonról hozott nép- és tájnyelv-szeretete neki köszönhetően immár tudományos érdeklődése legfőbb tárgyává vált. Ezt a szándékot erősítette benne a Budapestről éppen Szegedre került Rácz Endre is, aki rávezette a fiatal hallgatót a névtan gazdagságára és összetettségére, elkötelezetté tette a valóban csodálatosan érdekes, kimeríthetetlen névtani kutatások iránt.

Ördög Ferenc 1956-ban, friss diplomásként került Nagykanizsára, a mai Batthyány Lajos Gimnáziumba. Hűségét választott városához, iskolájához, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy mindvégig itt tanított, sőt volt könyvtáros is, s innen ment nyugdíjba, 1995-ben. Mindeközben előbb a Pécsi Tanárképző

Ördögferenc

Főiskola hívta meg két évre oktatójának, majd 1974 és 1980 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem II. sz. Magyar Nyelvészeti Tanszékén volt címzetes egyetemi docens, s tartott névtani speciális kollégiumokat. 2000-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanított, itt lett négy esztendőre Széchenyi professzori ösztöndíjas, majd az egyetem Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskolájának külső tanára, s ekkor volt munkatársa a Halis István Városi Könyvtárnak is. Ugyancsak oktatott a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolán, majd a Kaposvári Egyetem Főiskolai Karán. Közben másodállásban 23 évig (1977–2000) a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa volt, s az országos helynévgyűjtést és -kiadást szervezte, irányította.

Ami igazán különlegessé teszi pályafutását: úgy élte tudományos kutatói életét, úgy tudta folyamatosan fenntartani szakmai jelenlétét a nyelvtudomány tudós köreiben, szakértő közegében, hogy mindvégig Nagykanizsán élt, dolgozott tanárként.

A zalai tudományosságban és a Zaláról napvilágot látott tudományos ismeretek tárában – mind mennyiségét, mind minőségét tekintve – kiemelkedő helyet foglal el Ördög Ferenc életműve.

Nyelvészként elsősorban a személynevek és a földrajzi nevek területén mozgott otthonosan. Adattárai, melyek hosszú évek tudományos alaposággal végzett kutatómunkájának eredményei, reprezentatív és nagy mennyiségű forrásanyagokkal, ma már nélkülözhetetlenek a nyelvészet, nyelvtörténet, történettudomány, földrajz, néprajz számára, de ízlelgetni valót a névtani adatokban és fejtegetésekben a szociológia, az ipartörténet és más társadalomtudományi rész- és határterületek művelői is találhatnak. A helyi identitás egyik pillérét is adó helytörténet pedig éppígy nem nélkülözheti ezeket az adatokat, ismereteket.

Az első, máig mértékadó, nagy zalai vállalkozás, a *Zala megye földrajzi nevei* című, hatalmas adattár létrehozása volt, a 1960-as évek elején. E munka azt is bizonyította, hogy az akkor még fiatal kutató, társaival – elsősorban Végh Józseffel, Kerecsényi Edittel, Markó Imre Lehel, Szentmihályi Imrével, Kovács Lajossal, Németh Józseffel és Papp Lászlóval – képes ilyen nagy területet átfogó gyűjtés megszervezésére, levezénylésére és aztán az eredmények tudományos kritikai közreadására. Azt is jelezte ez az első nagy munka, hogy Ördög Ferenc nem idegenkedik a hosszú időt kívánó vállalkozásoktól, képes évekig, évtizedekig is dolgozni egy-egy ilyen.

Így nem véletlen, hogy ugyancsak ő készítette Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című munkája helynévmutatóját.

A kandidátusi fokozatot is magával hozó, időben második, nagy vállalkozás, az 1973-ban, az Akadémiai Kiadónál megjelent *Személyvizsgálatok Göcsej és Hetés területén* című kötet. E két névtani adattár tudományos elméleti alapjait összegezte 2010-ben megjelent akadémiai doktori értekezése (*Tulajdonneveink gyűjtése, kiadása és kutatása*).

A helytörténet, megyetörténet szempontjából kiváló adattár a *Zala megye népesség-összeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745-1771)* – 1991 és 1998 között jelentek meg.

Mindezek után nem véletlen, hogy Hajdú Mihály, a kiváló nyelvész, így jellemezte kollégáját: „a monumentális alkotások tudósa”.

De Ördög Ferenc nemcsak saját szakterületével foglalkozott évtizedekig, hanem figyelt a zalai tudománytörténetre is, tanulmányt szentelt például két, Nagykanizsát is jól ismerő néprajzkutató plébánosnak: Pländer Ferencnek és Markó Imre Lehelnek.

Feri bácsi, vagy, ahogy a gimnáziumban kollégái, barátai szólították – némi öngúnyjal maga is -: „Luciferi”, a kutató munka mellett sokakkal szeretette meg az irodalmat és a nyelvtant, így nem véletlen, hogy a Pannon Tükör indulását is kitüntetett figyelemmel kísérte annak idején.

Nagykanizsán és azokon az egyetemeken, ahol tanított, folyamatosan segítette és inspirálta a fiatal kutatókat, értelmiséggé nevelt sokunkat, de sohasem arisztokratikus magasságokból, inkább atyai testvériséggel, s így valaminek a nem tudása, figyelmen kívül hagyása nem bűnnek, nem pótolhatatlannak, hanem a kutatóvá válás természetes jelenségének tűnt, nem gátolt az erre való figyelmeztetés, hanem alaposabb utánanézésre ösztökélt.

Munka közben hunyt el otthonában, váratlanul, csendesen, de művei folyamatosan hatnak, „dolgoznak” tovább. Az ő érdeme az, amit Benkő Loránd, a világhírű nyelvész így fogalmaz meg: „Aligha van még egy olyan magyar táj, illetőleg népcsoport, amelynek a névanyaga annyi figyelembe részesült volna, (...) mint Zaláé, (...) itt értik, és érzik a névanyag történelmi és társadalmi jelentőségét, a tájhoz és a néphez, a szülőföld múltjához és jelenéhez kötődő erejét... Ha Zala megye a nevek megyéje, ezt jelentős mértékben Ördög Ferenc érdemének tudhatjuk.”.

Enteriőr a IV. Zalai Szalonról Farkas Ferenc és Horváth László Adrián munkáival